NUANȚE ALE SOCIOLOGIEI CREȘTINE A LUI TRAIAN BRĂILEANU. CRITICA ÎNTREPRINSĂ ÎMPOTRIVA RAȚIONALISMULUI ILUMINIST

ALEXANDRU-OVIDIU VINTILĂ

Keys of the Christian Sociology of Traian Brăileanu. The Criticism against the Illuminist Rationalism

(*Abstract*)

This work proposes, by taking into account the theory of Antoine Compagnon referring to the anti-modernists, to analyse Traian Brăileanu's criticism against the illuminist rationalism. In this study we will discuss about Christian keys of his sociology, very important in our opinion, if we are taking into account his position concerning the illuminist philosophy. We will also demonstrate that Traian Brăileanu had a communitarian theory and he couldn't agree with the Rationalism that implies the social contract. But we must notice that Traian Brăileanu is not an enemy of the modernity, the theory of the community being by itself a modern one. Finally, all the structure of Traian Brăileanu's criticism, an anti-modernist in Compagnon's vision, is situated against illuminist rationalism, which is, in his vision, a cause of the fundamental evil that corrupted the world scene: the individualism, the embarrassing exacerbation of self, solipsism, the breaking from the community that equilibrates the individual etc.

Key-words: Traian Brăileanu, Antoine Compagnon, Christian sociology, criticism, illuminist rationalism, philosophy, modernity, individualism.

Antoine Compagnon identifică principalul sprijin ontologic al spiritului antimodern în creştinism. Din această perspectivă, dublată de situarea făţişă a lui Traian Brăileanu în contra raţionalismului iluminist, afirmat în secolul al XVIII-lea, filosoful şi sociologul bucovinean poate fi considerat un antimodern.

Orientat structural către un ethos creştin, acest aspect fiind mai lesne recognoscibil în opera sa de maturitate, Traian Brăileanu va sublinia că învăţătura lui Iisus Hristos reprezintă o contribuţie de netăgăduit, uriaşă, la istoria umanităţii. De la principiile doctrinei creştine este necesar să pornească toate legile, a căror

Analele Bucovinei, **XXIII**, *1* (46), p. 93–98, Rădăuți–București, 2016

BDD-A32802 © 2016 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:25 UTC)

menire este să asigure „dăinuirea şi înaintarea spre perfecţiune a unei comunităţi omeneşti”[1]. „Teoriile sociale, vechi şi noi, ne arată cum s-ar putea organiza o societate umană echilibrată şi funcţionând ca un mecanism, ca o maşină. Dar ele uită că acest mecanism nu se poate închega, nu poate funcţiona fără o forţă care să-l pună şi să-l ţină în mişcare. Această forţă este dragostea, înlănţuirea sufletelor într-o comunitate cât mai desăvârşită”[2], specifică profesorul cernăuţean, adept, fără doar şi poate, al unei concepţii de factură noologică. În acest sens, Traian Brăileanu a încercat să indice necesitatea adoptării unei poziţii care să pună în echilibru raţiunea şi sentimentul, apărând, utilizând o sintagmă a lui Compagnon, „o altă ordine a cunoaşterii”[3], ambivalentă, fără să respingă raţiunea, ci valorizând inclusiv latura intuitivă sau sensibilă. Şi asta, deoarece, după cum a precizat şi Theodor Codreanu în volumul *Eminescu incorect politic*, „de la Renaştere la Iluminism s-a progresat către un intelectualism literar, pentru ca în plan filosofic şi social să se ajungă la materialism, la marxism şi revoluţie […]. Taine va observa că secolul al XVIII-lea a coborât tradiţia la rangul al doilea, înălţând raţiunea la rangul întâi, surpând regalitatea şi Biserica. Mişcarea raţionalistă pleacă de la material, omul şi societatea sunt reduse la maşină, la o schemă ideală, la credinţa în legi fixe, biologice, sociale, economice etc. (François Quesney, Adam Smith, J. B. Say ş.a.). Turgot a încercat să aplice «legile matematicii» la societate şi a eşuat. Revoluţia Franceză s-a derulat sub cultul raţiunii. La început, Kant şi Fichte au privit cu simpatie mişcările din Franţa, dar ororile au venit curând. Ele s-au produs pe fondul căderii raţionalismului în materialism în sânul societăţilor secrete”[4].

Fără să respingă raţiunea, ci raţionalismul, care i se părea a fi reducţionist, Traian Brăileanu va pune semnul egal între dragoste şi adevăr, la fel ca antropologul francez René Girard, însă mult înaintea acestuia.

Atât Brăileanu, cât şi Berdiaev se întâlnesc în punctul în care vorbesc la unison de faptul că raţionalismul exacerbat, congruent cu izgonirea lui Dumnezeu din cadrul istoriei, promovat printre alţii şi de marxişti, l-a făcut pe om să-şi piardă calitatea de persoană, fiind redus la statutul de individ dominat de instincte.

În antinomie cu Nietzsche, despre care susţine că a săvârşit marea eroare a veacului al XIX-lea, a secolului individualismului lipsit de principiul dragostei şi comuniunii sufleteşti, plin de propovăduitori ai revoltei şi urii, sociologul şi filosoful bucovinean va formula următoarele: „Om superior, zicem noi, întoarce-te către mulţime, dezvăluie-i sufletul tău plin de dragoste şi milă pentru suferinţele ei,

[1] Traian Brăileanu, *Principiul ordinei sociale*, în „Însemnări sociologice”, Bucureşti, anul IV, nr. 1, 1 septembrie 1940, p. 14.

[2] *Ibidem*.

[3] Antoine Compagnon, *Antimodernii. De la Joseph de Maistre la Roland Barthes*, Bucureşti, Editura Art, 2008, p. 12.

[4] Theodor Codreanu, *Eminescu incorect politic*, Bucureşti, Editura Scara Print, 2014, p. 145.

BDD-A32802 © 2016 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:25 UTC)

îndeamn-o să te urmeze pe drumul spre mântuire şi fericirea eternă; spune-i că Dumnezeu e viu, a tot bun şi iertător; şi, dacă mulţimea te va prigoni şi ucide, să ştii că sângele tău va vorbi peste veacuri şi va face iarăşi să răsară între oameni floarea dragostei şi a păcii. Acesta e adevărul veşnic pe care ni l-a revelat Dumnezeu prin învăţătura şi jertfa supremă a Mântuitorului nostru Iisus Hristos"[5]. Pentru afirmaţia că „Dumnezeu e mort; acuma noi vrem – ca să trăiască Supraomul", Brăileanu îl va critica aspru pe Nietzsche, fiind convins că o aserţiune de acest gen îl aruncă pe autorul ei într-o fundătură ireprimabilă. Soluţia oferită de cărturarul bucovinean pentru limpezirea şi eliberarea de sub influenţa haosului constă într-o investire umană în logosul iubirii, îndemnându-ne să reflectăm intens asupra valorilor creştinismului. Aşa a înţeles să ia poziţie faţă de secularizarea generată de raţionalismul iluminist, în opinia sa, excesiv, fundamentat pe principiul „materia-înaintea-minţii" (Jonathan Black). Dintr-o gândire de acest tip, sinonimă cu o reală „anarhie a ideilor", care a determinat apariţia unor teorii sociologice eronate, s-a ajuns, deduce gânditorul bucovinean, la „neliniştea timpurilor noastre"[6]. Sociologul Ilie Bădescu va ţine să scoată în evidenţă faptul că Traian Brăileanu a definit „cu o incredibilă claritate temeiul sociologic al «crizei modernităţii»"[7].

Mai mult, invarianţii, în accepţiunea lui Antoine Compagnon, şase la număr, ai antimodernismului îi regăsim, în forme diverse, şi în opera profesorului bucovinean. Aceştia sunt, din punct de vedere politic, spiritul contrarevoluţionar şi reacţionar, în plan filosofic, anti-iluminismul, în ceea ce priveşte morala, pesimismul, în religie, păcatul originar, în estetică, sublimul, iar sub raport stilistic, vituperaţia.

Înzestrat cu „geniul celor care au o privire de ansamblu" (Barbey d'Aurevilly[8]), Brăileanu, la fel ca Eminescu, nu va fi de acord cu egalitarismul Revoluţiei Franceze. Brăileanu concluzionează că structura formei generale a societăţii este întemeiată pe diferenţierea în elită şi mulţime. Opoziţia dintre elite şi mase rezidă din ideea conform căreia orice societate este ierarhizată şi că existenţa unei societăţi strict egalitare, cum propun stângiştii, este imposibilă în societatea reală, concretă. Dintr-o astfel de formulare rezultă că în orice grupare socială, fie că este mai mult sau mai puţin organizată, anumite persoane deţin o putere mai însemnată decât altele, indiferent de unde provine această forţă sau de modalităţile de exercitare a ei. Aşadar, o idee ca aceasta a ierarhiei imuabile este îmbrăţişată şi

[5] Traian Brăileanu, *op. cit.*

[6] Idem, *Teoria comunităţii omeneşti*, Bucureşti, Editura Cugetarea – Georgescu Delafras, 1941, p. 2.

[7] Ilie Bădescu, *Teoria comunităţii omeneşti – un sistem de sociologie noologică* (*Studiu introductiv*), în Traian Brăileanu, *Teoria comunităţii omeneşti*, Bucureşti, Cluj-Napoca, Editura Albatros – Clusium, 2000, p. XXIV.

[8] *Apud* Antoine Compagnon, *op. cit.*, p. 25.

BDD-A32802 © 2016 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:25 UTC)

de Traian Brăileanu. În acest sens, spre exemplu, Le Play preamăreşte societatea franceză tradiţională observabilă în Vechiul Regim (Ancien Régime) din Franţa. Şi Mosca surprinde această distincţie dintre guvernanţi şi guvernaţi, care se suprapune opoziţiei elite-mase. Astfel, Mosca vorbeşte despre noţiunea de clasă politică, care se aseamănă mai mult sau mai puţin cu cea de elită guvernamentală a lui Pareto. În tot cazul, teoreticieni precum Pareto, Mosca sau Michels vor fi numiţi „machiavellieni" de către Brăileanu, la fel cum îi va cataloga, printre alţii, şi politologul american James Burnham. Cu toate acestea, „trăiristul" bucovinean va evidenţia meritul celor trei, deci a direcţiei realiste, acela că au desprins „din varietatea fenomenelor şi proceselor sociale, legea fundamentală a structurii formei politice, eliminând din ştiinţa socială toate categoriile egalitariste şi umanitariste, considerându-le ceea ce sunt: forme de acţiune sau, după terminologia lui Pareto, derivaţii, adică justificări verbale ale unor acţiuni în procesul circulaţiei elitelor"[9].

Cert este că teoria elitelor, inclusiv cea elaborată de Traian Brăileanu, se află în contrast cu optimismul scientist al secolului al XIX-lea, distanţându-se de ideea de progres, moştenită din filosofia iluministă. Jacques Coenen-Hunther este de părere că, măcar dintr-un anumit punct de vedere, teoria elitelor este mai în concordanţă cu concepţiile actuale, fiind apropiată de o viziune ciclică asupra istoriei, care pune în evidenţă unele constante ale vieţii în societate: „Pentru clasicii teoriei elitelor, nu există o finalitate a istoriei din care să apară o lume egalitară şi o omenire eliberată de adversităţile trecutului"[10].

Revenind strict la Traian Brăileanu, este cunoscut faptul că, imediat după 23 august 1944, întreaga sa operă a fost trecută de bolşevici la *Index*, în timp ce lui i s-a pus eticheta de reacţionar. Trebuie să spunem că, încă din vremea lui Eminescu, termenul era utilizat în chip peiorativ, pentru a discredita o anumită persoană, un adversar, în general, politic, aflat în tabăra adversă. Răspunzând la o acuză de acest tip, marele poet va afirma că prin reacţie înţelege „o mişcare de îndreptare a vieţii noastre publice, o mişcare al cărei punct de vedere să fie ideea de stat şi ideea de naţionalitate, sacrificate până astăzi sistematic principiilor abstracte de liberalism american şi de umanitarism cosmopolit"[11]. Şi Brăileanu îşi dorea acelaşi lucru şi de aici reacţia sa. Din punct de vedere al concepţiei istorice, dintre cele trei categorii de antimoderni exemplificate de Compagnon, conservatori, reacţionari şi reformişti, credem că sociologul bucovinean ar putea să intre în toate, însă, cu precădere, în ceea de-a doua, şi asta, mizând pe nuanţe, nu pe judecăţi dihotomice, maniheiste.

[9] Traian Brăileanu, *Curs de istoria ştiinţei politice (1929–1930)*, Iaşi, Editura Tipo Moldova, 2012, p. 275.

[10] Jacques Coenen-Hunther, *Sociologia elitelor*, Iaşi, Editura Polirom, 2007, p. 202.

[11] Mihai Eminescu, *Opere (Publicistica)*, vol. X, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1989, p. 189.

BDD-A32802 © 2016 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:25 UTC)

Autor al lucrării *Teoria comunităţii omeneşti* (Bucureşti, Cugetarea – Georgescu Delafras, 1941), Brăileanu se poziţionează într-un teritoriu anti-iluminist. Ideea de comunitate separă net gândirea socială a secolului al XIX-lea de cea a precedentei Epoci a Raţiunii. Daca ideea contractului social pentru iluminişti a fost esenţială, ceva mai târziu spiritul comunitar, în care gândea şi profesorul cernăuţean, i-a luat locul. Robert Alexander Nisbet consideră că cele două idei sunt la fel de importante pentru epocile în care au apărut. În perioada iluministă, iterează Tudor Pitulac părerea lui Nisbet, „[..] filosofii au folosit raţionalitatea contractului pentru a da legitimitate relaţionării sociale. Contractul era modelul pentru tot ce era bun şi merita a fi apărat în societate. În secolul al XIX-lea, vedem contractul pălind în faţa simbolismului redescoperit al comunităţii. În multe sfere de gândire, legăturile specifice comunităţii – reale sau imaginate, tradiţionale sau născocite – vin să formeze imaginea bunei societăţi. Comunitatea devine mijlocul pentru a denota legitimitatea în asociaţii diverse precum statul, Biserica, sindicatele, mişcările revoluţionare sau grupările profesionale. În tradiţia sociologică, de la Auguste Comte la Max Weber, contrastul conceptual, format de structurile caracterizate de spiritul comunitar, respectiv cele în care acesta lipseşte, este viu şi articulat. Chiar dacă abia spre finalul secolului, Ferdinand Tönnies a dat terminologia ce rezistă, contrastul nu este mai puţin prezent la ceilalţi de dinainte şi după, mai puţin la Karl Marx”[12]. Acelaşi cercetător american completează că ideea comunităţii este cu bătaia cea mai lungă dintre toate noţiunile de bază ale sociologiei: „Redescoperirea comunităţii este fără îndoială cea mai distinctivă evoluţie a gândirii sociale a secolului al XIX-lea, o dezvoltare care se extinde mult dincolo de teoria sociologică spre arii ca filosofia, istoria şi teologia, pentru a deveni într-adevăr una dintre temele majore ale scriiturii imaginative în acel secol. Este greu să te gândeşti la orice altă idee care separă atât de clar gândirea socială a secolului al XIX-lea de cea a epocii precedente, Epoca Raţiunii”[13]. Deşi o teorie, cum este aceasta a comunităţii, nu o putem bate în cuiele unei definiţii strâmte, conceptul înregistrând o perpetuă dinamică, existând anumite diferenţe de la un teoretician la altul, ideea a câştigat foarte mult în audienţă, prinzând şi fiind dezbătută pe larg, inclusiv în secolul al XX-lea, de sociologi renumiţi, precum Émile Durkheim, Talcott Parson ş.a. Una peste alta, se poate spune că ideea comunitară are reverberaţie chiar şi în contemporaneitate.

Tudor Pitulac susţine că, odată cu modernitatea, şi-a făcut simţită prezenţa o nouă problematică esenţială: păstrarea coerenţei acţiunii colective, a coerenţei sociale în condiţiile evoluţiei istoriei: „Problema, căreia trebuie să îi facă faţă studiul comunităţilor, nu este dacă limitele structurale ale acesteia au reuşit să ţină

[12] Tudor Pitulac, *Sociologia comunităţii*, Iaşi, Editura Institutul European, 2009, p. 20.

[13] Robert A. Nisbet, *The Sociological Tradition,* New Brunswick, New Jersey, Transaction Publisher, 1993, p. 47, *apud* Tudor Pitulac, *op. cit.*, p. 19–20.

BDD-A32802 © 2016 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:25 UTC)

pasul cu schimbările sociale, ci dacă membrii ei sunt în stare să infuzeze propria cultură cu vitalitate şi să construiască o comunitate simbolică, care oferă semnificaţie, identitate şi, mai ales, unitate”[14].

De remarcat că Traian Brăileanu nu este un duşman al modernităţii, din contră, ideea comunitară pe care o dezvoltă este una cât se poate de modernă, o asemenea situaţie potrivindu-se cu atenţionarea lui Antoine Compagnon: „Antimodernii – aşadar, nu tradiţionaliştii, ci antimodernii autentici – n-ar fi alţii decât modernii, adevăraţii moderni, cei care nu se mai lasă înşelaţi, care nu îşi mai fac mari iluzii cu privire la modernitate”[15].

Prin urmare, nu putem omite că relaţia dintre moderni şi antimoderni este indisolubilă. În mod paradoxal, ruptura ideatică îi menţine alături chiar şi peste timp. Alexandru Matei afirmă: „Or, dacă antimodernii sunt sarea modernităţii, cum i se pare lui Compagnon în timp ce-i savurează bucatele, trebuie admis că, fără sare, mâncarea nu mai e aşa de gustoasă, chit că face mai bine la inimă”[16]. Pe de altă parte, Dan Dungaciu completează că Peter Wagner, în lucrarea sa, *A Sociology of Modernity. Liberty and Discipline*, „face o distincţie care a făcut carieră: există, spune el, două moduri de a nara modernitatea, unul accentuând pe dimensiunea liberatoare a ei, altul, din contră, pe dimensiunea constrângătoare (de disciplinare) a modernităţii. În prima categorie intră, cu nuanţele de rigoare, toţi legatarii Iluminismului: Marx şi marxismul, liberalismul, social-democraţii etc., etc., până în zilele noastre, la Jürgen Habermas. De cealaltă parte s-ar plasa, eclectic, aceia pe care astăzi îi numim «reacţionari», adică criticii Iluminismului şi ai Revoluţiei Franceze, de formula lui Bossuet, Burke, De Maistre, Sturdza, Bonald, Tocqueville etc.; se adaugă aici o bună parte, dacă nu toată, a sociologiei clasice, mulţi străluciţi gânditori interbelici, dar şi, astăzi, postmodernismul sau poststructuralismul, care se ceartă neostoit cu raţiunea atotputernică, adusă în scenă de veacul al XVIII-lea. Traian Brăileanu se plasează, indubitabil, în al doilea tronson. Chiar dacă nu o numeşte aşa, acolo se plasează critica modernităţii pe care o întreprinde.”[17] Practic, întregul eşafodaj al criticii întreprinse de filosoful şi sociologul bucovinean, un antimodern, se situează împotriva raţionalismului iluminist, cauză, în viziunea sa, a răului fundamental care a pătruns pe scena lumii: individualismul, exacerbarea penibilă a eu-lui, solipsismul, ruptura de comunitatea care echilibrează insul etc.

[14] Tudor Pitulac, *op. cit.*, p. 277.

[15] Antoine Compagnon, *op. cit.*, p. 12.

[16] Alexandru Matei, *Antimodernii sau „reacţionarii şarmanţi”*, în „România literară”, nr. 44, 2006, ediţia electronică, pe http://www.romlit.ro/antimodernii_sau_reactionarii_armani (accesat la 10 octombrie 2015).

[17] Dan Dungaciu, *Traian Brăileanu: Omul şi opera – Trepte către o monografie*, în Traian Brăileanu, *Memorii. Statul şi Comunitatea morală*, Bucureşti, Editura Albatros, 2003, p. 33–34.

BDD-A32802 © 2016 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:25 UTC)